

1943.342.1

A-13.

Н.Х. РК

Абай
тандымалы
олендер.

1943

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛГІЛІ ӘДЕБИЕТІ

ӘБДІЙ

Тандамалы
өлеңдер

ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ ЭКЗЕМПЛЯР

АЛМАТЫ - 1943

555

ССРС ФЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫН
ҚАЗАҚ ФИЛИАЛЫ

ТІЛ, ӘДЕБІЕТ ЖӘНЕ ТАРИХ ИНСТИТУТІ

894.342.

А13

Р.К.

АБАЙ

ТАҢДАМАЛЫ
ӨЛЕНДЕРІ

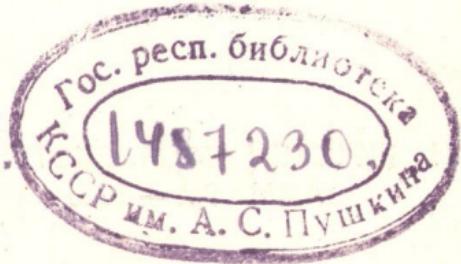
ҚАЗАКТЫҢ БІРІККЕН МЕМЛЕКЕТТІК БАСПАСЫ
АЛМАТЫ — 1943

15116 МФЦ

P.K.

✓ 100889.

ҚАН СОНАРДА

Қан сонарда бүркітші шығады аңға,
Тастан тұлқі табылар аңдығанға,
Жақсы ат пен тату жолдас бір ғанибет,
Ыңғайлы, ықшам киім аңшы адамға.
Салаң етіп жолықса қайтқан ізі,
Сағадан сымпың қағып із шалғанда:
Бүркітші тау басында, қағушы ойда,
Іздің бетін түзетіп аңдағанда.
Томағасын тартқанда бір қырымнан,
Қыран құс көзі көріп самғағанда.
«Төмен ўшсам тұлқі өрлең күтылар» деп,
Қанды көз қаңқаң қағып шықса аспанға.
Көре тұра қалады сонда тұлқі,
Күтылмасын білген соң күр қашқанға.
Аузын ашып, қоқақтаپ, тісін қайрап,
О да талас қылады шыбын жанға.
Қызық көрер, көңілді болса аңшылар, —
Шабар жерін қарамас жығылғанға.
Қырық пышакпен қыржыңдап тұрған тұлқі,
Одағы осал жау емес қыран паңға.
Сегіз найза қолында, көз аудармай,
Батыр да аял қылмайды ертең таңға.
Қанат, қүйрық суылдап ыскырады,
Көктен қыран сорғалап қүйылғанда.
Жарқ-жүрқ етіп екеуі айқасады,
Жеке батыр шыққандай қан майданға
Біреуі көк, біреуі жер тағысы.
Адам үшін батысып қызыл қанға.
Кар аппак, бүркіт қара, тұлқі қызыл,

Үкрайды қаса сұлу шомылғанға.
Кара шашын көтеріп екі шынтақ,
О да бұлк-булк еттей ме сыйпағанда,
Аппак ет, қып-қызыл бет, жап-жалаңаш,
Кара шаш қызыл жүзді жасырғанда.
Қүйеуі ер, қалыңдығы сұлу болып,
Және үқсар, тар төсекте жоғығысқанға.
Арт жағынан жаурыны бұлқілдейді,
Қыран бүктеп астына дәл басқанда.
Күсы да иесіне қоразданар,
Алпыс екі айлалы тұлкі алғанда.
«Үйірімен үш тоғыз», деп жымындал,
Жасы үлкендер жанына байланғанда.
Сілке қиіп тымақты, насыбайды
Бір атасын көнілің жайлланғанда.
Таудан жиде~~т~~ тергендей ала берсе,
Бір жасайсың құмарың әр қанғанда.
Көкіректе жамандық еш ниет жок,
Аң әллады кеңесің күс салғанда.
Ешкімге зияны жок өзім көрген,
Бір қызың ісім екен сүм жалғанда.
Көкірегі сезімді, көнілі ойлыға,
Бәрі де анық тұрмай ма ойланғанда?
Үқпассың, үстірт қарап бұлғактасаң,
Суретін көре алмассың, көп бақпасаң.
Көлеңкесі түседі — көкейіңе,
Әр сөзін бір ойланып, салмақтасаң,
Мұны оқыса жігіттер, аңшы оқысын,
Біле алмассын, күс салып дәм татпасаң.

1882

ҚАҚТАҒАН АҚ КҮМІСТЕЙ

Қактаған ақ күмістей кең мандайлы,
Аласыз қара көзі нұр жайнайды.
Жіңішке қара қасы сызып қойған,
Бір жаңа үқсатамын туған айды.

Мандайдан тура түскен қырлы мұрын,
Ақша жүз, ал-қызыл бет тіл байлайды.
Аузын ашса, көрінер кірсіз тісі,
Сықылды қолмен тізген іш қайнайды.

Сейлесе, сөзі әдепті һәм мағыналы,
Күлкісі бейне бүлбүл құс сайрайды.
Жүп-жұмыр, ак торғындай мойыны бар,
Үлбіреген тамағын күн шалмайды.

Тактайдай жауырыны бар, иығы тік;
Екі алма қеудесінде қыйсаймайды.
Сорақы үзын да емес, қысқа да емес;
Нәзік бел тал шыбықтай бўраңдайды.

Етіндей жас баланың білегі бар,
Әжімсіз ак саусағы іске ыңғайлы,
Колан қарғаша шашы бар жібек талды,
Торғындай толқындырып көз таңдайды.

Қандай қызда ләzzат бар жан татпаған?!
Сұлуы бүл замашың тек жатпаған;
Он сегіз, он тоғызға келгеннен соң,
Алмасы өкпе болар қол батпаған.

Бұлардың кей бірінің мінездері,
Ешиәрсе көрмегенсіп, бұртақтаған;
Кейбірі, жайдары, ашық боламын деп,
Орынсыз адамдармен жыртақтаған.

Әуелден сұлу жайы бізге мәлім,
Жігітті жүрт мақтаған, қыз жактаған;
Кей жігіт арсыздықпен үятсынбай,
Колы жетпес нәрсеге тыртақтаған.

Орынды іске жүріп ой таппаған,
Не болмаса, жұмыс қып мал таппаған.
Қасиетті болмайды ондай жігіт,
Әншейін күр бекерге бұлтақтаған.

1884

АТТЫҢ СЫНЫ

Шоқпардай кекілі бар қамыс құлак,
Кой мойынды, қоян жақ, бөкен қабак;
Аузы-омыртқа шығыңқы, майда жалды,
Ой желке, үңірейген болса сағақ.

Теке мұрын, салпы ерін, үзын тісті.
Қабырғалы, жотасы болса күшті.
Ойынды еті бөп-бөлек, омыраулы,
Тояттаған бүркіттей салық төсті.

Жуан, тақыр бақайлы, жұмыр түяк,
Шынтағы қабырғадан тұрса аулак.
Жерсоғарлы, сіңірлі, аяғы тік,
Жаурыны етсіз жалпақ тақтайдай-ак.

Кен сауырлы, тар мықын қалбағайлы,
Алды-арты бірдей келген ерге жайлы.
Култе құйрық, қыл түбі әлді келіп,
Көтендігі шығыңқы, аламайлы.

Үршығы төмен біткен, шақпак етті,
Өзі санды, дөңгелек келсе көтті.
Сырты қысқа, бауыры жазық келіп,
Арты талтак, ұмасы үлпершекті.

Шідерлігі жуандай, бота тірсек,
Бейне жел, тынышты, екпінді мініп жүрсек.
Екі көзін төңкеріп, қабырғалап,
Белдеуде тыныш тұрса, байладап көрсек.

Тығылмай һәм сүрінбей жүрсе көсем,
Иек қағып, еліріп, жүрсе әсем,
Шапса жүйрік, мінсе берік, жуан жуас,
Разы емен, осындай ат мінбесем.

Аяңы тымақты алшы кигізгендей,
Кісіні бұлбұл-қағып жүргізгендей.
Шапқан атқа жеткізбес бөкен желіс,
Ыза қылдың қолыма бір тигізбей.

1886

ЖАЗ

Жазды күн шілде болғанда,
Көкорай, шалғын, бәйшешек
Ұзарып, өсіп толғанда;
Құркіреп жатқан өзенге,
Көшіп ауыл қонғанда;
Шұрқырап жатқан жылқының
Шалғыннан жүні қылтылдал,
Ат, айғырлар, биелер
Бүйірі шығып, ыңқылдал,
Суда тұрып шыбындал,
Қүйрығымен шылпылдал,
Арасында құлыш-тай
Айнала шауып бұлтылдал,
Жоғары төмен үйрек, қаз
Ушып тұрса сымпылдал.
Қызы-келіншек үй тігер,
Бұрала басып былқылдал;
Ақ білегін сыйбанып,
Әзілдесіп сыңқылдал.
Мал ішінен айналып,
Қөңлі жақсы жайланаип,
Бай да келер ауылға,

Аяңшылы жылпылдал.
Сабадан қымыз күйдірып,
Ортасына қойдырып,
Жасы үлкендер бір бөлек
Әзілдесіп сылқылдал.
Жалшы алдаған жас бала,
Жағалайды шешесін:
Ет әпер деп қыңқылдал.
Қөлеңке қылып басына,
Кілем төсеп астына,
Салтанатты байлардың
Самауары бұрқылдал.
Білімділер сөз айтса,
Бәйге атындаі аңқылдал,
Өзгелер басын изейді,
«Әрине» деп макұлдал.
Ақ көйлекті, таяқты
Ақсақал шығар бір шеттен:
«Малыңды әрі қайтар» деп,
Малшыларға қаңқылдал.
Бай «Байғұым десін» деп,
Шақырып қымыз берсін деп,
Жарамсақсып, жалпылдал,
Шапандарын белсенген,
Асау мініп теңселген,
Жылқышылар кеп тұрса,
Таңтеренен салпылдал.
Мылтық аткан, күс салған,
Жас бозбала бір бөлек,
Су жағалап қутындал.
Қайырып салған көк құсы,
Қөтеріле бергенде
Қаз сыпирса жарқылдал,
Откен күннің бәрі ұмыт
Колдан қелер қайрат жок.
Бағанағы байғұс шал

Ауылда тұрып күледі,
Қошемет қылып қарқылдақ.

1886

ҚЫС

Ақ киімді, денелі, ақ сақалды,
Соқыр, мылқау, танымас, тірі жанды,
Үсті-басы ақ қырау, гүсі сұық,
Басқан жері сықырлап келіп қалды.

Дем алысы — үскірік, аяз бен қар,
Кәрі құдаң қыс келіп әлек салды.
Үшпадай⁸⁸ бөркін киген оқшырайтып,
Аязбенен қызарып ажарланды.

Бұлттай қасы жауып екі көзін,
Басын сілксе, қар жауып, мазанды алды.
Бурадай бұрқ-сарқ етіп доланғанда,
Алты қанат ақ орда үй шайқалды.

Әуес көріп жүгірген жас балалар,
Беті-қолы домбырып үсік шалды.
Шидем⁸⁹ мен тон қабаттап киген малышы,
Бет қарауға шыдамай теріс айналды.

Қар тепкенге қажымас, қайран жылқы,
Тыйтығы құруына тез тақалды.
Қыспен бірге тұмсығын салды қасқыр,
Малшыларым, қор қылма, итке малды.

Соныға малды жайып, күзетіндер,
Үйқы өлтірмес, қайрат қыл, бұз қамалды!
Ит жегенше Қондыбай⁹⁰ Қанай жесін,
Құр жібер мына ант үрған кәрі шалды.

1888

ЖІГІТ СӨЗІ

Айттым сәлем, қалам қас,
Саған құрбан мал мен бас,
Сағынғанда сені ойлап,
Келер көзге ыстық жас.
Сенен артық жан тумас,
Туса туар, артылmas.
Бір өзіңен басқаға
Бінтықтығым айтылmas,
Асыл адам айнымас,
Бір бетінен қайрылmas.
Көрмесем де, көрсем де
Көңілім сенен айрылmas.
Көзім жатқа қарамас,
Жат~~та~~ маған жарамас,
Тар төсекте төсінді
Искерме едім жалаңаш!!
Иығымда сіздің шаш,
Айқаласып тай-талас.
Ләззет алсақ болмай ма,
Көз жұмулы көңіл мас.
Сізде сымбат, бізде ықлас,
Осы сөзім бәрі рас.
Сіздей жардың жалғанда
Қызығына жан тоймас,
Етің-етке тигенде,
Демің тиіп сүйгенде,
Тән шымырлап, бой еріп,
Ішім оттай күйгенде.
Жүрек балқып игенде,
Ішкі сырды түйгенде.
Іздеп табар сұңқармын,
Жаразтықты шүйгенде,
Қылығында жок оғат,
Карап тойман жүз қабат.

Ыстық тартып барасын,
Бір сағаттан бір сағат.
Сіз қырғауыл жез қанат,
Аш, бетінді бір қарат,
Жақындаій бер, жуықтап,
Тамағынан айқалат!..

1889

ҚЫЗ СӨЗІ

Қыйыстырып мақтайсыз,
Ойласаң, не таппайсыз?
Бізде ерік жок, өзің біл,
Әлденеге бастайсыз?!

Бізде әркімді байқаймыз,
Тап бергеннен тайқаймыз.
Сіздей асыл кез болса,
Қайтып басты шайқаймыз.

Ақылыңа сөзің сай,
Сіз жалын шоқ, біз бір май;
Ыстық сөзің кірді ішке,
Май тұра ма шылжымай.

Қабыл көрсөң көнлім жай,
Тастап кетсөң, апымай,
Ит қор адам болар ма,
Бұл жалғанда сорлындаій?!

Тілегімді бермесөң,
Амалың не жерлесөң?
Үйір қылма бойыңа,
Шыны жақсы көрмесөң!

Қайғың болар шермен тен,
Қара көңлім жермен тен.
Сенсіз маған жат төсек,
Болар бейне көрмен тен.

Сіз бір сұңқар шаһбаз¹⁰⁶,
Жер жүзінен алған баж¹⁰⁷,
Біздей ғарып есепсіз
Есігінде жүр мұқтаж.

Қөңлің тұрса бізді алып,
Шыныменен қозғалып: —
Біз қырғауыл, сіз түйғын,
Тояттай бер, кел де алып.

Тал жібектей оралып,
Гүл шыбықтай бүралып,
Салмағыңнан жаншылып,
Қалсын құмар бір қанып.

Мұны жаздым ойланып,
Ойда бардан толғанып.
Кірсе ішіңе оқый бер,
Бозбалалар қолға алыш.

Мұны оқыса, кім танып,
Жүргіне от жанып,
Сөзді үғарлық жан тапса,
Айтса жарап, ән салып.

Өлең жыйған тырбанып,
Ән үйренген ырғалып,
Сорлы Қекбай кор болды-ау,
Осыншадан күр қалып.

1889

БІЛЕКТЕЙ АРҚАСЫНДА ӨРГЕН БҮРЫМ

Білектей арқасында өрген бұрым,
Шолпысы сылдыр қағып журсе ақырын.
Қамшат бөрік, ақ тамак, қара шашты,
Сұлу қыздың көріп пе ең мүндай түрін?

Аласы аз қара көзі айнадайын,
Жүзіңе ыстық тиіп салған сайын;
Үлбіреген ақ етті, ашық жүзді,
Тісі әдемі көріп пе ең қыздың жайын?

Бұраң бел, бойы сұлу, кішкене аяқ,
Болады осындай қыз некен-саяқ;
Піскен алма секілді тәтті қызды
Боламын да тұрамын көргендей-ақ.

Егерде қолың тисе білегіне
Лұпілдеп қан соғады жүрегіңе,
Бетінді таяп барсаң тамағына,
Шымырлап, бу енеді сүйегіңе.

1889

ЖАЗФЫТҰРЫ

Жазфытұры қалмайды қыстың сзызы,
Масатыдай құлпырар жердің жүзі.
Жан-жануар, адамзат анталаса,
Ата-анадай елжірер күннің көзі.

Жаздың көркі енеді жыл құсымен,
Жайрандасып жас күлер күрбисымен;
Көрден жаңа тұрғандай кемпір мен шал
Жалбандасар өзінің тұрғысымен.

Кырдағы ел ойдағы өлмен араласып,
Күлімдесіп, көрісіп, құшақтасып;
Шаруа қуған жастардың мойны босап,
Сыбырласып, сырласып, мауқын басып.

Түйе боздап, қой қоздап — қорада шу,
Көбелек пен құстар да сайды ду-ду.
Гүл мен ағаш майысып қарағанда,
Сыбдыр қағып, бўрандап ағады су.

Көл жағалап мамырлап ку менен қаз,
Жұмыртқа іздең, жүгіріп балалар мәз;
Ұшқыр атпен зырлатып тастағанда,
Жарқ-жүрқ етіп ілінер көк дауылпаз.
Құс қатарлап байланған қанжығаға,
Қызы бўрандап жабысып, қылады наз.

Жазға жақсы киінер қыз-келіншек,
Жер жүзіне өң берер гүл бәйшешек.
Кырда торғай сайраса, сайды бұлбұл,
Таудағы әнін қосар байғыз, көкек.
Жаңа бұлмен жамырап сәудегерлер,
Дыйқаншылар жер жыртып, егін егер,
Шаруаның біреуі екеу болып,
Жаңа төлмен көбейіп дәulet өнер.

Безендіріп жер жүзін тәңрім шебер,
Мейрбандық, дүниеге нұрын төгер.
Анамыздай жер иіп емізгенде,
Бейне әкендей үстіңе аспан төнер.

Жаз жіберіп, жан берген қара жерге,
Рахметіне алланың көңіл сенер;
Мал семірер ақ пенен ас көбейер,
Адамзаттың көңлі өсіп көтерілер.

Қара тастан басқаның бәрі жадырап,
Бір сараңнан басқаның пейлі енер.
Тамашалап қарасаң тәңрі ісіне,
Бойың балқып, ериді, іште жігер.

Кемпір-шал шуақ іздең, бала шулар,
Мал мазатсып, куанып, аунап-кунар.
Жыршы құстар әуеде өлең айтып,
Қыйку салар көлдегі қаз бен қулар.

Күн жоқта кісімсінер жүлдyz ғен ай,
Ол қайтсін қара түнде жарқылдамай;
Таң атқан соң шығарын күннің біліп,
Өнді қашып, бола алмас бұрынғыдай

Күн — күйеу, жер — қалындық сағынышты,
Күмары екеуінің сондай күшті,
Күн қырындап жүргенде, көп қожандап,
Күйеу келді, ай, жүлдyz қетін қысты.

Ай, жүлдyzға жылы жел қабар беріп,
Жан-жануар қуанар тойға еліріп;
Азалы ақ көрпесін сілке тастап,
Жер күлімдер, өзіне шырай беріп.

Күн күйеуін жер көксеп ала-қыстай,
Біреуіне біреуі қосылыспай;
Көңілі күн лебіне тойғаннан соң,
Жер толықсып, түрленер тоты құстай.

Адам тіктеп көре алмас күннің көзін,
Сүйіп, жылып тұрады жан лебізін;
Қызыл арай сары алтын шатырына
Күннің кешке кіргенін көрді көзім.

1890

ҚЫЗАРЫП, СҮРЛАНЫП

Қызарып, сүрланып,
Лұпілдеп жүрегі;
Өзгеден үрланып,
Өзді-өзі керегі.

Екі ғашық құмарлы
Бір жолдан қайта алмай;
Жолықса ол зарлы,
Сөз жөндең айта алмай.

Аяңдал ақырын,
Жүрекпен алысып;
Сыбдырын, тықырын,
Көңілмен танысып.

Дем алыс ісініп,
Сауғасы суынып;
Белгісіз қысылып,
Пішіні құбылып.

Иығы тиісіп,
Тұмандап көздері;
Үндемей сүйісіп,
Мас болып өздері.

Жанында жапырак,
Үстінде жұлдыз да;
Елбіреп-қалтырап,
Жігіт пен ол қыз да.

Өзге ойдан тыйылып,
Бірімен бірі әуре,
Жүрекке құйылып,
Жан рахат бір сәуле..

Жүрөгі елжіреп,
Буындар босанып;
Рахатпен әлсіреп,
Қөзіне жас алып.

Жүйрік тіл, терең ой,
Сол күнде қайда едің?
Фашыққа мойын қой,
Женілдің, жеңілдің!

1891

КӨЗІМНІҢ ҚАРАСЫ

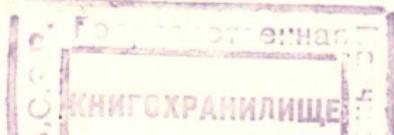
Көзімнің қарасы,
Көңлімнің санасы.
Бітпейді ішімде,
Фашықтың жарасы.

Қазақтың данасы,—
Жасы үлкен ағасы,
«Бар» демес сендей бір,
Адамның баласы.

Жылайын, жырлайын
Ағызып көз майын.
Айтуға келгенде
Қалқама сөз дайын.

Жүректен қозғайын,
Әдептен озбайын.
Өзі де білмей ме,
Көп сөйлеп созбайын.

Терендер қарайсың,
Телміріп тұрмайсың,
Биқабар жүргенсіп,
Бек қатты сыйайсың.

Сан кісі мұңдайсын,
Сабырмен шыдайсың;
Күйемін, жанамын,
Еш рақым қылмайсын.

Ақылсыз би болмас,
Сәулесіз үй болмас,
Жүректе оты жоқ,
Адамда мый болмас.

Шын ғашық сый болмас,
Сый болса сыр болмас,
Арызымды айтайын,
Күй болар, күй болмас.

Кең маңдай қалың шаш
Я бір кез, я құлаш,
Ақ тамақ, қызыл жұз,
Қарағым, бетіңді аш!

Қара, көз, имек қас,
Қараса жан тоймас.
Аузың бал қызыл гүл,
Ақ тісің кір шалмас.

Қыр мұрын қыпша бел,
Солқылдар соқса жел.
Ақ етің үлбіреп,
Өзгеше біткен гүл.

Қарағым бермен кел,
Бізге де көىлің бөл!
Қалқамның нұсқасын
Көр, көзім, бір кенел!

Қайғың — қыс, жүзің — жаз,
Боламын көрсем мәз.
Құлқіңіз бойды алар,
Бұлбұлдай шықса әуез.

Кісімсіп дүрдараз,
Бұраңдап қылма наз.
Мал түгіл басымды
Жолыңа берсем де аз.

Исің гүл аңқыған,
Нұрың күн шалқыған.
Қөргенде бой еріп,
Сүйегім балқыған.

Қаяусыз қалпыңнан,
Өзі артық даңқыңнан,
Қызыл тіл шыға алмас,
Мақтаудың шартынан.

Сенсің — жан ләззеті!
Сенсің тән шәрбеті!
Артықша жаратқан —
Алланың рахматы.

Көрік — тәнрі дәuletі,
Қылса үнар құрметі.
Сұлуды сүймектік —
Пайғамбар сұндеті.

Не десем, саған ер,
Ғашығың қайғы жеп.
Әртөнген жүрекке
Бір көрген болар сеп.

Біздерде ғашық көп,
Қайсысы саған дөп.
Жөндеп те айтпадым,
Жүргім лұпілдеп.

Назыңа кім шыдар?!
Бұрандап жүр шығар.
Қасқая күлгени
Қылады тым құмар.

Ер емес қымсынар,
Әркім-ақ үмсынар.
Құдай-ау, бұл көнілім,
Күн бар ма бір тынар?!

1891

ОСПАНГА

Жайнаған туың жығылмай,
Жасқанып жаудан тығылмай,
Жасаулы жаудан бұрылмай,
Жау жүрек, жомарт құбылмай,
Жақсы өмірің бұзылмай,
Жас қуатың тозылмай,
Жалын жүрек сұынбай,
Жан біткеннен түңілмей;
Жағалай жайлай дәuletің
Жасыл шөбі қуармай,
Жарқырап жатқан өзенің
Жайдак тартып суалмай,
Жайдары жүзің жабылмай,
Жайдактап қашып сабылмай,
Жан біткенге жалынбай —
Жақсы өліпсің япырмай!..

ҒАШЫҚТЫҢ ТІЛІ—ТІЛСІЗ ТІЛ

Ғашықтың тілі — тілсіз тіл,
Көзбен көр де, ішпен біл.
Сүйісер жастар қате етпес,
Мейлің инан, мейлің күл!

Ол тілге едік оңтайлы,
Қарыпсыз біліп сондайды.
Біліп-ақ үғып қоюшы ек,
Енді ішіме қонбайды...

1894

ӘСЕМПАЗ БОЛМА ӘРНЕГЕ

Әсемпаз болма әрнеге,
Өнерпаз болсан, арқалан.
Сен де бір кірпіш дүниеге,
Кетігін тап та бар қалан!

Қайрат пен ақыл жол табар,
Қашқанға да қуғанға.
Әділет, шапқат кімде бар,
Сол жарасар туғанға.

Бастапқы екеу соңғысыз,
Біте қалса қазаққа;
Алдың — жалын, артың — мұз,
Баар едің қай жаққа?

Пайданы көрсөң, бас үрып,
Мақтанды іздеп қайғы алма!
Мінінді үрлап жасырып,
Майданға түспей бәйгі алма!

Өзінде бармен көзге ұрып,
Артылам деме өзгеден;
Күндестігін қоздырып,
Азапқа қалма езбеден!

Ақырын жүріп, анық бас,
Еңбегің кетпес далаға,
Үстаздық қылған жалықпас
Үйретуден балаға.

184

ЫСЫТҚАН, СУЫТҚАН

Ысытқан, сұытқан
Бойыңды бір көңіл.
Дүниені ұмытқан
Құмарың тозар біл.

Әуелгі кезінде,
Қайтпаған көңілдің,
Есепте өзің де
Түрінен өмірдің.

Бір жақсы күнім деп,
Қызықпен сөйлесіп,
Артынан «ол нем?» деп,
Ұяльш кезнесіп¹²³.

Бір ақымақ әңгіме
Сықылды көрінер,
Онысын өзгеге
Айтуға ерінер.

Айтуға білсе, ерінбес,
Надандықпен жеңілмес,
Білген кісі айтса оған,
Надандығы кемімес.

1894

ЕСКІЛІК КИІМІ

Ойланып ойға кеттім жүз жылғы өткен,
Тон қабаттап кигенім шидем шекпен.
Жейде-дамбал ақ саңнан, жарғақ шалбар,
Жырым балақ, матамен әдіптеткен.

Мықшыйма аяғымда былғары етік,
Киіз байпақ тоңдырмас ызғар өтіп.
Үлкен кісе белімде жез салдырған,
Шақпағым дәндәкуім жарқ-жүрк егіп.

Құләпера бастырған пүшпақ тымак,
Ішкі бауын өткізген тесік құлақ.
Тобылғыдан кесіп ап, жіппен қадап,
Артын белге қыстырған бәрі құрысқақ.

Қалмақы қара үзенгі, биік қасты өр,
Қанжығамда байлаулы жіптен шідер;
Жарғақ жастық көвшігім, жезді пыстан,
Бір келісті сайманым топқа мінер.

1894

БІР СҰЛУ ҚЫЗ ТҮРҮПТЫ ХАН ҚОЛЫНДА

Бір сұлу қыз түрүпты хан қолында,
Хан да жанын қыяды қыз жолында;
Алтын-күміс кигені, қамқа, торғын,
Күтуші қыз, келіншек жүр сонында.

Деген сөз «Бұқа буға, азбан дуға»,
Хан қарық бол, түсіп жүр айқай шуға,
«Етімді үал сыйпаған құрт жесін» деп,
Жартастан қыз құлапты терең суға.

Сән-салтанат жұбатпас жас жүректі,
Кім де болса тұрғысын көксемекті.
Мезгілі өткен, дәуренді қуалаған,
Не қылсын бір қартайған қу сүйекті?

Кәрі, жас дәурені өзге тату емес,
Епке көнер ет жүрек сату емес.
Кім де кім үлкен болса екі мүшел,
Мал беріп алғанменен қатын емес.

Есерлер жас қатынды тұтады екен,
Жас қайғысын білдірмей жұтады екен.
Ортасында бұлардың махабbat жок,
Тұсап қойып, қашырап бұқа ма екен?

Бай қартайса, малына берер шылбыр,
Мал өмірді жаңғыртпас, күдай үрғыр!
Біреудің қызын алып малға сатып,
Баяғыны іздеген қандай құрғыр?!

«Қатыным қалай» демес ақсақал бай,
Сонымен дос болып жүр, япрым-ай!
Ку қатынның майысса мәз боласың,
Шайтанның шәкіртінің қылығын-ай.

Қартаң бай, қатты сақ бол, тілге көнсен,
Мүйіз шығар қатынның тіліне ерсен.
Тіпті оңбассың, өзіңе-өзің мәз боп,
Дастарқан мен қатынды мақтан көрсен.

Кінәсіз бәйбішемен болады араз,
Жастың көңлі жылымас, ол өзіне аз.
Біреуі көк балдырған, бірі курай
Бір жерге қосыла ма қыс пенен жаз?

Үнем болмас күйрыкты бұлғактатқан,
Сауырсына шапақтап сүйіп жатқан.
Екі көңіл арасы жылшылық жер.
Оны қайтіп қосады ол ант-атқан.

ҚҰЛАҚТАН КІРІП, БОЙДЫ АЛАР

Кұлақтан кіріп, бойды алар
Жақсы ән мен тәтті күй.
Көңілге түрлі ой салар,
Әнді сүйсөң, менше сүй!

Дүние ойдан шығады,
Өзімді өзім ұмытып;
Көңлім әнді үғады,
Жүргім бойды жылдытып.

Аңсаған шөлде су тапса,
Бас қоймай ма бастауға?
Біреу түртсе, я қақса,
Бой тоқтамас жасқауға.

Бір күйгізіп, сүйгізіп,
Ескі өмірді тіргізер.
Өмір тонын кигізіп,
Жокты бар ғып жүргізер.

Есігкендей болады,
Құлағым ескі сыбырды;
Ескі ойфа көңлім толады,
Тірілтіп өткен құрғырды.

Ішіп терең бойлаймын
Өткен күннің уларын.
Және шын деп ойлаймын
Жұрттың жалған шуларын.

Тағы сене бастаймын
Күнде алдағыш қуларға,
Есім шығып қашпаймын,
Мен ішпеген у бар ма?

ЖЕЛСІЗ ТҮНДЕ ЖАРЫҚ АЙ

Желсіз түнде жарық ай
Сәулесі суда дірілдеп,
Ауылдың жаны терең сай,
Тасыған өзен күрілдеп.
Қалың ағаш жапрағы
Сыбырласып өзді-өзі.
Көрінбей жердің топрағы
Құлпырған жасыл жер жүзі.
Тау, жанғырып ән қосып
Үрген ит пен айтакқа,
Келмеп пе едің жол тосып
Жолығуға аулаққа.
Тайманда май тамжылып,
Бір сұнып, бір ысып.
Дем ала алмай дамыл ғыш,
Елең қағып бос шошып.
Сөз айта алмай бөгеліп,
Дұрсіл қағып жүрегі;
Тұрмап па еді сүйеніп,
Тамаққа кіріп иегі?!

1898

ТОТЫ ҚҰС ТҮСТІ КӨБЕЛЕК

Тоты құс түсті көбелек
Жаз сайларда гулемек,
Бәйшешек солмақ, күйремек,
Көбелек өлмек, сиремек.
Адамзатқа не керек,
Сүймек, сезбек, киінбек.
Харакәт қылмақ, жүгірмек,
Ақылмен ойлап сөйлемек.
Әркімді заман сүйремек,
Заманды қай жан билемек?

Заманға жаман күйлемек,
Замана оны илемек!

1902

ҚАРАҢҒЫ ТҮНДЕ ТАУ ҚАЛҒЫП

Қараңғы түнде тау қалғып,
Үйқыға кетер балбырап.
Даланы жым-жырт дел-сал қып,
Түн басады салбырап.
Шаң шығармас жолдағы,
Сілкіне алмас жапрақ.
Тыншығарсың сендағы,
Сабыр қылсаң азырақ.

1893

ДҮФА

Өмірде ойға түсіп кем-кетігің,
Тулағыш мінезің бар, жүрек, сенің
Соңда сенің отынды басатұғын
Осы өлең — оқыйтұғын дүғам менің.
Ішінде бір қуаты барға үқсайды,
Тірі сөздің жаны сол — айрылмайды.
Қасиетті напасы желдей есіп,
Қайнаң түрған ыстық қан салқындайды.
Жаныңың ауыр жүргі женілгендей,
Көңілден кернеген кек кемігендей.
Болады жылауға да, қулуге де,
Жүректің басынан у төгілгендей.

1897

ТЕРЕКТИҢ СЫЙЫ

Асау Терек¹ долданып, буырқанып,
Тауды бұзып жол салған, тасты жарып.
Арыстанның жалындай бүйра толқын,
Айдаһардай бүктеліп жүз толғанып.

¹ Кавказдағы Каспий теңізіне құятын өзен.

Кавказдан¹ шықты жайнап, қылыш у-шу.
Түзу жерден жол кернеп, үлгайды су.
Қалың қайрат бойында, беті күліп
Момынсынған пішінмен ағады — ку.

— «Кавказдай құзда туған перзентімін,
Бұлттың сүтін ішіп ер жеткемін.
Қазбектен² ағам, сені көксеп шығып,
Кім қақтықса, жолымда күйреткемін.

Зор кеуде адамзаттың айласына
Көнбей бүгін күшімді көрсеткемін.
Екі езуім көпіріп айғайласам,
Шын құтырсам, шың тасты тербеткемін.

Аптығып, асау інің келді, аксақал!
Тау, тасқа, адамзатқа салып жанжал;
Дем алайын деп қелдім, аш қойныңды,
сәлем-сауқат әкелдім, кош көріп ал!

Әкелген бұғы мәнен маралым бар,
Адамнан тартып алған көп малым бар.
Ер-тоқымы, атымен, қаруымен,
Ер шеркесті әкелген амалым бар.

«Мұның бәрі — тартуым сізге» дейді,
«Ақылыңды айт, аксақал, бізге» дейді.
«Бакша, зауат жайларды қылдым талқан,
Әрбір бай жалдал жатыр жүз кедейді».
Қартаң Каспий қалғыған бойыменен
Терекке көзін ашып үндемейді.

¹ Кара теңіз бен Каспий теңізінің арасындағы зен-гір таудың аты.

² Кавказдағы ең зәулім шының бірі.

— «Азырқандың — білемін, ақсақал шал!
Тентегіңдің сөзіне құлағың сал!
Қазақ-орыс катыны, бір сүлуды,
Әкеліп ем, қайтейін, оныдағы ал!»

Кәрі Қаспий қара көк көзін ашты,
Жылы жүзбен терекке амандасты.
Жыбыр қағып, қозғалып, сылқ-сылқ құліп,
Катынды алды, қытықсыз, араласты.

1898

ЖАЛАУ

Жалғыз жалау жалтылдал,
Тұманды теңіз өрінде...
Жат жерде жур не тыңдал?
Несі бар туған жерінде?

Ойнақтап, толқып, жел гулеп,
Майысар діңгек сықырлап...
Ол жүрген жоқ бақ іздеп,
Қашпайды бақтан бойды үрлап.

Астында дария көк майдан,
Үстінде сәуле алтын күн.
Қараши, ол, бұлқ, құдайдан
Сұрайды дауыл түні, күн.

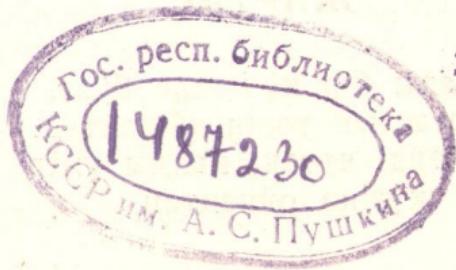
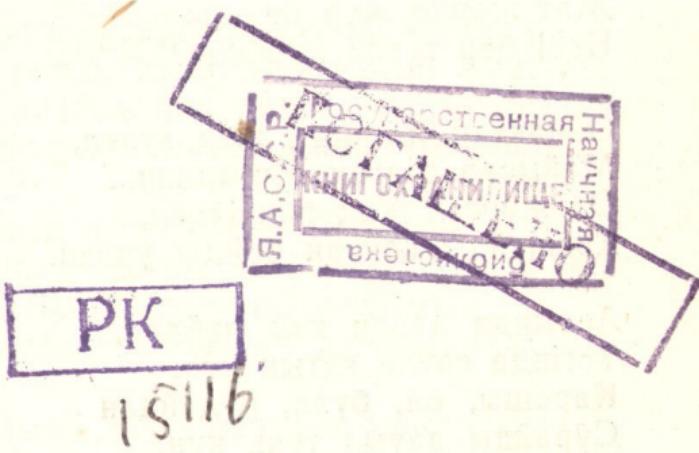
1899

ЖАРТАС

Конады бір күн жас бұлт,
Жартастың төсін құшақтап.
Жөнелді ертең, қалды үміт,
Көк жүзіне ойнақтап.

Ажымды жүзі тершіген
Кәрі жартас таң капты,
Бәрі осы-ау деп қыз деген
Томсарып тұрып жылапты.

1899

МАЗМУНЫ

Бетті

Кан сонарда	3
Қактаған ақ күмістей	4
Аттың сыны	6
Жаз	7
Қыс	9
Жігіт сөзі	10
Қызы сөзі	11
Білектей арқасында өрген бұрым	13
Жазғытұры	13
Қызырып, сұрланып	16
Көзімінің қарасы	17
Оспанға	20
Ғашықтын тілі—тілсіз тіл	21
Әсемпаз болма әрнеге	21
Ысытқан, сұytқан	22
Ескілік киімі	23
Бір сұлу қызы тұрыпты хан колында	23
Күлактан кіріп, бойды алар	25
Желсіз тұнде жарық ай	26
Тоты құс түсті көбелек	26
Қаранды тұнде тау қалғып	27
Дүға	27
Теректің сыйы	27
Жалау	29
Жартас	29

АБАИ
Избранные стихи
На казахском языке

Редактор Б. Кенжебаев

Подписано к печати 13/II 1943 г. УГ00337. Издательский
№ 9. Объем 1 п/л. Уч.-авт. л. 1,25. Тираж 10.000 экз.
Цена 60 коп.

г. Алма-Ата, Гостипография № 2. Зак. 134.

Бағасы 60 тыйын

6 коп.

894.342-1
A13
Р.К

Абай
таздашалы
өлеңдер.

555

ССРС ФЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫН
ҚАЗАҚ ФИЛИАЛЫ

ТІЛ, ӘДЕБІЕТ ЖӘНЕ ТАРИХ ИНСТИТУТІ

894.342.

А13

Р.К.

АБАЙ

ТАҢДАМАЛЫ
ӨЛЕНДЕРІ

ҚАЗАКТЫҢ БІРІККЕН МЕМЛЕКЕТТІК БАСПАСЫ
АЛМАТЫ — 1943